

Halk Mimarisi Terimleri Sözlüğü

Mahmut DAVULCU

Mahmut DAVULCU

HALK MİMARİSİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

ISBN 978-625-7880-68-8
DOI 10.14527/9786257880688

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Ekim 2020, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Annem ve babama...

MAHMUT DAVULCU

Mahmut DAVULCU, 1975 yılında Ankara'da dünyaya geldi. Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümünden 1996 yılında mezun oldu ve 2001 yılından itibaren Kültür Bakanlığı'nda Halk Kültürü Araştırmacısı olarak görev yapmaya başladı. Kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına Türkiye'nin büyük bir kısmını adım adım dolaştı, halk kültürünün farklı konularında alan araştırmaları ve derlemeler yaptı. İtalya ve Makedonya'da alan araştırması için bulundu. İlısu Barajı ve HES Projesi kapsamında etnografik belgeleme çalışmalarında görev aldı. UNESCO-KTB ve Kafkas Üniversitesi tarafından ortaklaşa olarak yürütülen *Kars İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirası'nın Haritalandırılması Projesi'nde* El Sanatları Geleneği Koordinatörü olarak görev yaptı. Halk mimarisi, geleneksel el sanatları, halk mutfağı, denizcilik kültürü, Yörükler ve devecilik konularında yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır. Gerek yaptığı yayınlar ve gerekse Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne kazandırdığı 12.000'e yakın belge ile Türk folkloruna büyük bir katkı ve hizmet yapan Davulcu, Türkiye Folklor Portalı'nın (<https://folk-portal.org>) danışmanlığı ve editörlüğünü de yürütmektedir. Mesleğine Antalya'da devam etmekte olan Davulcu, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

ORCID No: 0000-0002-4686-7991

ÖN SÖZ

Günümüz Türkiye toprakları mimarlık tarihi ve geleneği açısından dünyanın en renkli, zengin ve yaratıcı coğrafyalarından birisidir. Doğal olarak bu çeşitlilik ve zenginlik mimarlıkla ilgili lügate de yansımıştır.

Kelimeler kültür taşıyıcısıdır ve o kültürün kaynağını gösteren veriler içerir. Halk mimarisi ile ilgili yöresel sözcük ve terimlerin derlenerek kayıt altına alınması halkbilim ya da dilbilim açısından önemli olduğu kadar mimarlık tarihi açısından da oldukça önem taşımaktadır. Zira elde edilecek malzemenin Türk mimarisinin kaynakları, gelişimi ve kimliği konularında mevcut birçok sorunun çözümünde yararlı sonuçlar doğurabileceği tarafımızca düşünülmektedir. Bu konuyla ilgili kapsamlı bir çalışmanın henüz gerçekleştirilmediği ortadadır. Tüm Türkiye coğrafyasını temsil etmek iddiasında olmamakla birlikte elimizdeki bu sözlük konuyla ilgili öncü bir çalışma olmayı hedeflemektedir.

Sözlükte yer alan materyalin ana kaynağını Türkiye'nin birçok bölgesinde gerçekleştirilen saha araştırmaları sonucunda elde edilen ve KTB-Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nde muhafaza edilen halk mimarisi konulu derlemeler oluşturmaktadır. Bu derlemeler konuyla ilintili iki basılı eserde yer alan malzeme ile de desteklenmiştir¹.

Sözlük, geleneksel konut mimarisi, yapı tipleri, yapı malzemeleri, yapı teknikleri, iç donanım, döşeme, ısıtma ve aydınlatma ile ilgili materyal vb. konularda sözcük, terim ve deyimleri ihtiva etmektedir. Bu sözcükler geleneksel mimarinin zihin dünyasına ilişkin elimizdeki en derli toplu verileri içermektedir. Bu kapsamda eserin karşılaştırmalı çalışmaları için önemli bir kaynak, sağlam bir altyapı ve envanter teşkil ettiği ortadadır.

Çalışmanın esas amacı sözlü kaynaklardan derlenmiş olan malzeme-yi etimolojik ya da dilbilimsel açıdan değerlendirmek ya da sınıflandırmak değil, olduğu gibi ortaya koymaktır. Zira bahsedilen konular başka uzmanlık alanlarıdır. Bu bağlamda ortaya konulan malzemenin diğer Türk lehçeleri, eski Anadolu dilleri ve Türklerin göç yolları üzerinde konuşulan yerel dillerle karşılaştırılmasının gerektiğini düşünmekteyiz.

Sözcükleri derleme metodumuz şöyle cereyan etmiştir: Kaynak kişi ile halk mimarisi konusunda görüşme gerçekleştirilmiş, çalışma esasın-

da kaynak kişinin ağzından çıkan konuyla ilgili sözcük not defterine kaydedilmiş, derleme çalışması nihayete erdikten sonra not defterinde yer alan sözcük kaynak kişiye tekrar sorularak sağlanması yapılmış, mümkün olduğu durumlarda (örneğin sözcük mimari bir ögeyi ifade etmekteyse) yerine gidilerek teyit edilmiştir. Gerçekleştirilen alan araştırmalarında elde edilen ve elimizdeki bu çalışmaya dahil edilen malzemenin literatüre girip girmemiş olması genellikle önemsenmemekle birlikte kullanımı coğrafi açıdan yaygınlık kazanmış ve tümüyle yazı dilinin parçası haline gelmiş olanların (kapı, pencere gibi) çalışmaya dahil edilmemesine özen gösterilmiştir². Sözcüğün “Zanaat Terimleri Sözlüğü”nden alınmış olması durumunda [ZTS], “Yapı ile İlgili Sözler” başlıklı makaleden alınması durumunda ise [YİS] kısaltması ile durum belirtilmiştir.

Sözlüğü oluşturan sözcükler alfabetik bir düzen içerisinde sıralanmıştır. Sözcüklerin farklı söyleniş şekilleri madde başlarında gruplandırılmamış ya da aralarında bir bağlantı kurulmamış, her biri ayrı bir madde başı olarak sözlüğe dahil edilmiştir. Sözcüğün derleme yeri parantez içerisinde ve İl-İlçe-Belde-Köy sıralaması şeklinde belirtilmiştir. Sözcüğün derlendiği sırada ülkede mevcut idari bölümlenme esas alınmış olup, daha sonraki dönemlerde gerçekleşen değişiklikler göz önünde bulundurulmamıştır³.

Sözlüğün hazırlanması sırasında karşımıza çıkan en büyük zorluk eserde yer verilecek madde başlarının seçilmesi ve bu madde başlarının sarıh bir biçimde açıklanması olmuştur.

Ülkemiz coğrafyasındaki mimari kavram, terim ve sözcükleri bir araya getirmeyi amaçlayan bu çalışma yaklaşık 20 yıllık bir emeğin ve bilgi birikiminin ürünü olmakla birlikte hiç şüphesiz eksik bir çalışmadır ve eleştiriye muhtaçtır. Her şeye rağmen gerçekleştirdiğimiz bu yayının gerek dilbilim, gerek halkbilim ve gerekse mimarlık tarihi konusunda çalışma yapan araştırmacılar için önemli bir başvuru kitabı olacağına inanmaktayız.

NOTLAR

- 1 Bu iki kaynak:
Acıpayamlı, Orhan (1976). *Zanaat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Koşay, Hamit Zübeyr (1958). “Türkiye Halkının Maddi Kültürüne Dair Araştırmalar: Yapı İle İlgili Sözler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Yıllık Araştırmalar Dergisi*, c.II, 199-241.

- 2 Halk mimarisini konu edinen yayınlarımızda sözlükteki malzemenin bir kısmı yayımlanmıştır:

Kitap Bölümleri:

1. Davulcu, Mahmut (2020). "Antalya Yöresinde Sarnıç Mimarisi", Su Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi, 161-188.
2. Davulcu, Mahmut (2019). "Türkiye Coğrafyasında Geleneksel Bir Yakıt: Tezek", Gübre-Tezek-Çöp Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi, 161-250.
3. Davulcu, Mahmut (2019). "Teke Yarımadasında Halk Mimarisi Geleneği ve Arı Serenleri", Böcek Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi, 209-246.
4. Davulcu, Mahmut (2019). "Kırsal Mimarinin Zenginliği", TOKİ Haber Dergisi, 116, 24-27.
4. Davulcu, Mahmut (2017). "Türkiye'de Taş İşçiliği ve Taş Ustalığı Geleneği: Ahlat Yöresi Örneği", Kültürümüzde Taş, (Haz.: E.G.Naskalı-M.Koçak), İstanbul: Dergah Yayınevi, 409-462.
5. Davulcu, Mahmut (2014). "Polatlı Yöresi Geleneksel Kırsal Yerleşmelerinde Ekmek Yapımı İle İlgili Yapı, Mekan ve Mimari Ögeler", Ekmek Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 5-47.
6. Davulcu, Mahmut (2010). "Çorum Yöresi Geleneksel Kırsal Yerleşmelerinde Halk Mimarisi Üzerine Bazı Notlar", Çorum Halk Kültürü, Ankara: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
7. Davulcu, Mahmut (2010). "Kütahya Yöresi Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme", Kütahya Halk Kültürü, Kütahya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Halk mimarisini konu edinen yayınlarımızda sözlükteki malzemenin bir kısmı yayımlanmıştır:

Kitap Bölümleri:

1. Davulcu, Mahmut (2020). "Antalya Yöresinde Sarnıç Mimarisi", Su Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi, 161-188.
2. Davulcu, Mahmut (2019). "Türkiye Coğrafyasında Geleneksel Bir Yakıt: Tezek", Gübre-Tezek-Çöp Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi, 161-250.
3. Davulcu, Mahmut (2019). "Teke Yarımadasında Halk Mimarisi Geleneği ve Arı Serenleri", Böcek Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi, 209-246.
4. Davulcu, Mahmut (2019). "Kırsal Mimarinin Zenginliği", TOKİ Haber Dergisi, 116, 24-27.
4. Davulcu, Mahmut (2017). "Türkiye'de Taş İşçiliği ve Taş Ustalığı Geleneği: Ahlat Yöresi Örneği", Kültürümüzde Taş, (Haz.: E.G.Naskalı-M.Koçak), İstanbul: Dergah Yayınevi, 409-462.
5. Davulcu, Mahmut (2014). "Polatlı Yöresi Geleneksel Kırsal Yerleşmelerinde Ekmek Yapımı İle İlgili Yapı, Mekan ve Mimari Ögeler", Ekmek Kitabı, (Editör: E.G.Naskalı), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 5-47.
6. Davulcu, Mahmut (2010). "Çorum Yöresi Geleneksel Kırsal Yerleşmelerinde Halk Mimarisi Üzerine Bazı Notlar", Çorum Halk Kültürü, Ankara: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
7. Davulcu, Mahmut (2010). "Kütahya Yöresi Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme", Kütahya Halk Kültürü, Kütahya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Makaleler:

1. Davulcu, Mahmut (2020). "Antalya-Elmalı'da Hamam Kültürü ve Bey Hamamı", Folklor Akademi Dergisi-Folklore Academy Journal, 3 (1), 185-210.
2. Davulcu, Mahmut (2016). "Bartın Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Aile Yapısı ve Yaşam Kültürünün Halk Mimarisine Etkisi", TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 4 (8), 93-144.

2. Davulcu, Mahmut (2015). "Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender", *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 48-80.
3. Davulcu, Mahmut (2015). "Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi ve Yapıcılık Geleneği", *Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi*, 3 (5), 47-96.
4. Davulcu, Mahmut (2014). "Konar-göçer Sarıkeçili Yörüklerinde Yayla Göçü, Barınma Düzeni ve Geleneksel Sanatlar", *Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 02 (06), 51-80.
5. Davulcu, Mahmut (2014). "Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası Konut Kültürünün Halkbilimsel Açından İncelenmesi", *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 02 (05), 46-73.
6. Davulcu, Mahmut (2013). "Makedonya Yörüklerinde Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme-A Study On the Tradition of Folk Architecture in the Yuruks of Macedonia", *Turkish Studies*, 8 (9), 1019-1044.
7. Davulcu, Mahmut (2009). "Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme (A Study on House Architecture and Master Tradition in the Rural Settlements of Sakarya Province)", *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 687-706.

Bildiriler:

1. Davulcu, Mahmut (2017). "İhlara Vadisi ve Çevresi Kırsal Yerleşmelerinde Yapı Sanatı ve Geleneksel Yapı Ustalığı", *IX.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ordu, 20-23 Kasım 2017.*
 2. Davulcu, Mahmut (2017). "Konar-göçer Sarıkeçili Yörüklerinde Yeni Bir Barınma Biçimi Olarak -Manar-", *V.Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu, Gazi Üniversitesi ve Kahramankazan Belediyesi, Kahramankazan/Ankara, 12-14 Ekim 2017.*
 3. Davulcu, Mahmut (2016). "Polatlı Yöresinde Halk Mimarisi Geleneği ve Yapı Sözlüğü", *IV. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi ve Kazan Belediyesi, Ankara, 29 Eylül-01 Ekim 2016.*
 4. Davulcu, Mahmut (2011). "Konar-göçer Sarıkeçili Yörüklerinde Barınma Kültürü", *VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir, 21-24 Kasım 2011.*
 5. Davulcu, Mahmut (2011). "Genel Özellikleriyle Ahlat'ta Mimarlık Kültürü», *V. Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya, 05-07 Nisan 2011.*
 6. Davulcu, Mahmut (2010). "Burdur Halk Mimarisi", *Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, 03-05 Haziran 2010.*
 7. Davulcu, Mahmut (2006). "Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Yapımı ve Ustalık Geleneği", *Sakarya Halk Kültürü Araştırmaları Değerlendirme Sempozyumu, Adapazarı, 26 Aralık 2006.*
 8. Davulcu, Mahmut (2006). "Kütahya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Yapımı ve Ustalık Geleneği", *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları Değerlendirme Sempozyumu, Kütahya, 14 Aralık 2006.*
- 3 Gerek "Zanaat Terimleri Sözlüğü" ve gerekse "Yapı İle İlgili Sözlər" sözcüklerin derlendiği yeri belirtirken farklı bir sistem kullanmıştır. Biz ZTS'den faydalanırken derleme yerlerini kendi sistematiğimize göre güncelledik. YİS'ten faydalanırken ise böyle bir şansımız olamadı. Bunun nedeni Hamit Zübeyr Koşay'ın adı geçen çalışmayı yaparken geçerli olan idari yapılanmanın çok farklı olmasıdır.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Kısaltmalar	x
Giriş (Halk Mimarisi Nedir?)	xi
a A	1
b B.....	29
c C.....	54
ç Ç.....	59
d D.....	87
e E.....	112
f F.....	120
g G	124
h H.....	143
ı I.....	163
i İ.....	164
k K	170
l L.....	229
m M.....	232
n N.....	249
o O	250
ö Ö.....	259
p P.....	263
r R.....	275
s S.....	276
ş Ş.....	303
t T	311
u U.....	336
ü Ü	338
v V	340
y Y.....	341
z Z.....	359
Kaynakça.....	363

KISALTMALAR

(YİS)

Koşay, Hamit Zübeyr (1958). “Türkiye Halkının Maddi Kültürüne Dair Araştırmalar: Yapı İle İlgili Sözler”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Yıllık Araştırmalar Dergisi, c.II, 199-241.

(ZTS)

Acıpayamlı, Orhan (1976). Zanaat Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GİRİŞ

(Halk Mimarisi Nedir?)

Sayırsız tanımı olmakla birlikte “mimarlık” en yalın biçimde “mekân yaratma sanatı” olarak ifade edilebilecek bir olgudur. İnsanın baskın özelliklerinden birisinin yaşadığı çevreyi değiştirmek ve düzenlemek olması nedeniyle herkesin bir parça mimar olduğunu, herkesin içinde bir miktar mimarlık yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanın yaşadığı çevreyi değiştirme arzusu aslında bir zorunluluktan kaynaklanır. Çünkü insanoğlu var olduğu andan itibaren doğanın kendisi için yarattığı sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunları meydana getirdiği kültür ve teknoloji ile aşmaya çalışmıştır. Mimarlık kültürüne de bu gözle bakmak gereklidir. Barınma ihtiyacı ve bu ihtiyaç neticesinde oluşturulan çeşitli mimari form ve çözümler mimarlık kültürünün başlangıç noktasıdır. İnsan yaratıcılığının en önemli göstergelerinden birisi olan ve ilk cılız parıltılarını Paleolitik dönemde tespit edebildiğimiz mimarlık uygulamaları, kültürel bir süreklilik içerisinde sayısız ürün, deneyim, farklı gelenek ve yapı tipi ile günümüze kadar gelmiştir. Mimarlık tarihinin ve kültürünün önemli bir parçasını da “halk mimarisi/halk yapı sanatı” oluşturur. Halk mimarisi yaratıcısı olan halkın ihtiyaçlarına göre şekillenip biçimlenen, toplumun yaşam tarzını, ilişkilerini, üretim ve tüketim biçimlerini, inanış ve geleneklerini en yalın biçimde ortaya koyan kültürel bir olgu olarak tanımlanabilir. Halk mimarisi, insanın doğaya yerleşmesi ve mesken tutmasının hikâyesidir. Halk mimarisi mimarlık konusunda nesiller boyunca gerçekleşen akıl ve deneyim birikimi ile buna dayalı üretimdir. Halk mimarisi kesin ölçülerin pek olmadığı, bir çok şeyin göz kararı ile yapıldığı, sözlü bir dünyadır. Günlük hayata dair mimari talepler mevcut teknoloji ölçüsünde karşılanır, yenilik ve değişim son derece yavaştır. Bu bağlamda geleneksel dünyanın ve geleneksel hayat tarzının düşük tempolu

yaşayış şekline son derece uygundur. Bununla birlikte ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar da insan aklı ve yaratıcılığı çerçevesinde yeni çözümlerle karşılığını bulur. Halk mimarisi, sürdürülebilir bir mimarlıktır. Endüstriye dayalı yapay malzemelerden ziyade yakın çevrede kolaylıkla ulaşılabilen doğal malzemelerin kullanılmasından dolayı ortaya çıkan ürünler de içerisinde yer aldıkları doğaya ve iklime uyumludur. Halk mimarisinin belirli ya da daha doğrusu tam olarak tanımlayabileceğimiz bir coğrafi düzlemi bulunmamaktadır. Kırsal yerleşmelerde gerçekleştirilen ve resmi yapıların haricindeki mimari faaliyetleri kapsayan “kırsal mimari”, hiç kuşkusuz halk mimarisi olarak tanıdığımız olgunun büyük bir parçasıdır. Bununla birlikte halk mimarisi olgusu kırsal mimari ile tümüyle örtüşmemektedir. Kırsal mimari kapsamında yer alan yapılar mütevazı boyutlu, basit planlı, ucuz ve oldukça işlevseldir. Kırsal yerleşmeler belirli ölçütlerde yalıtılmış ve kendilerine yeten bir hayat tarzı, üretim-tüketim ilişkisine sahip oldukları için büyük kolektif örgütlerle sıkı sıkıya bir bağ kurma ihtiyacı duymamışlar ve bu nedenle mimari değişim ve gelişmelerin etkisini kentlerin aksine daha yavaş bir biçimde yaşamışlardır. Bu türden bir ilişki yapılan tüm kanuni düzenlemeler ve müdahalelere rağmen 21.yüzyılda bile tam olarak kurulamamıştır. Bundan dolayı halk mimarisinin son sığınağının kırsal yerleşmeler olduğunu söylemek doğru olacaktır. Geçmiş kültür, topluluk ve halklardan devralınan miras halk mimarisinin biçimlenişinde önemli bir etken olmakla birlikte, bu durum günümüz mimarisinin binyıllardan beri değişmeden çağımıza aktarıldığı manasına gelmemektedir. Zira ağır aksak da olsa bir değişim ve dönüşüm her zaman için yaşanmış olmalıdır. Ayrıca tespit edilen bir benzerliğin altında her zaman için bir önceki kültürü görmek insan yaratıcılığını küçümsemek olacaktır. Halk mimarisi ürünlerinin oluşumu ve gelişimi için kilit rol oynayan unsurlar kişisel arzu ve tercihlerden ziyade ortak alışkanlık, ihtiyaç, inanç ve geleneklerdir. Halk mimarisi olgusunun ihtiyaç, işlev ve hizmetleri ön planda tutan, savurganlıktan uzak faydacı karakteri aşırı süslü, şatafatlı ve pahalı bezeme ya da süsle-

melerin bu olgu kapsamındaki yapılarda karşımıza çıkmasına büyük ölçüde mani olmuştur. Pratik, fonksiyonel, ucuz, rasyonel ve kolay çözümler her an işbaşındadır. Halk mimarisi ürünleri insan çabasıyla doğanın içerisinde ama doğaya uyumlu olarak ve doğadan elde edilen yerel malzemelerle meydana getirilen aşırıktan uzak mimari ürünlerdir. Halk mimarisi olgusu içerisinde incelenen yapılar boyutlarıyla insanı ezerek küçültmez. Ya da içerisinde yer aldığı tabii ortamda aykırılık teşkil etmez. Bunun nedeni bir tür hümanist bakış açısı ya da felsefi yaklaşım değil eldeki teknoloji ve ekonomik imkânların kıldığı zorunluluktur. Halk mimarisi olgusu, hiçbir aşamasında “standart” olarak nitelendirilebilecek bir kullanım içermez. Biçimler, içerikler ve boyutlar ihtiyaca ve imkânlarla göre ayarlanır. Aynı yerleşim yerinde yan yana duran iki evin pencere ve kapı boyutları az ya da çok farklı olabilir. Günümüzde yapı malzemelerinin değişmesi ve fabrikasyon üretime dayalı modern yapı malzemelerinin kullanılır oluşu yapı ustalarının yaratıcılıklarında genel anlamda bir azalmaya neden olmuştur. Halk mimarisi ve halk mimarisine dair bilgi birikimi ait olduğu coğrafya ve toplulukta yaşanan teknolojik, kültürel ve üretimsel değişim ve dönüşümlerden az ya da çok etkilenerek modern çağlara gelmiş, XIX. yüzyılda yaşanan Endüstri devrimi ise dönüm noktası olmuştur. Endüstri devrimi ve hızlı toplumsal değişim, her alanda olduğu gibi mimarlık konusunda da köklü değişiklikler yaşanmasına neden olmuş, inşaat teknolojisi ve malzemelerinde büyük yenilikler meydana getirmiştir. Modernizm halk mimarisi olgusunun karşılayamayacağı ve baş edemeyeceği radikal yenilikler ve niteliksel dönüşümler içermiştir. Bununla birlikte özellikle kırsal kesimde halk mimarisi ve geleneksel mimarlık bilgisi kısmen de olsa yaşatılmaktadır. Günümüzde halk mimarisi geleneğinde hızlı bir yıkılış söz konusu olduğu gibi yeniden bir kuruluştan da bahsedilebilir. Somut olmayan kültürel mirasımızın önemli bir parçasını da oluşturan halk mimarisi geleneksel kalıpların hâkim olduğu, aşırı ölçelerde yapılar ile radikal tasarım ve biçimlerin yapı ustalarınca hiçbir zaman için denenmediği bir olgudur.

Halk mimarisi söz konusu olunca kültür aktarımını sağlayan araç “dil”dir. Ülkemizde yazı ve yazılı kaynakların halk mimarisi üzerinde doğrudan etkili olmaya başlaması muhtemelen Cumhuriyet’ten sonra yaşanmıştır. Deneyime dayalı halk bilgisi halk mimarisinin de ideolojik yanını şekillendirmiştir. Halk mimarisinin özelliklerinden bir tanesi de inşa faaliyetlerinde aşırı uzmanlaşmanın olmaması bütün işlerin bir ya da birkaç usta grubu tarafından tümüyle gerçekleştirilebilmesidir. Halk mimarisinin gerçek anlamda yaratıcıları olan yapı ustaları mimari eserlerin temelini oluşturan “yerel mimarlık bilgisi”nin taşıyıcısı, aktarıcısı ve uygulayıcısıdır. Bina ustaları inşa sürecinin ve bilgisinin tamamına vukuf olan zanaatkârlardır. Bu bilginin kuşaklar arasındaki aktarımı uygulamaya ve söze dayalı olarak usta-çırak ilişkisi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Genellikle anonim figürler olan, bir çoğu hakkında hiçbir bilgimiz olmayan yapı ustaları, bir binayı taş, kerpiç ve tuğla gibi farklı malzemeler kullanarak temelden çatısına kadar inşa edebilecek kapasitede bilgi, beceri ve yaratıcılık sahibi zanaatkârlardır. Yapı ustaları içerisinde yaşadıkları küçük kırsal yerleşmelerin mimar-mühendisleri olmuşlar, kırsal çevrenin düzenleyicileri olarak planlamadan icraya kadar görev almışlardır. Geleneksel yapı ustalarının hızla kaybolmakta olan halk mimarisi geleneğinin anlaşılması ve kayıt altına alınması için önemli bir bilgi kaynağı olduğu aşikârdır (Davulcu, 2017:107-109).

a | A

Abara: 1. Değirmenlerde suyun yüksekte gelip oluğa döküldüğü yer (Hatay İli Hassa İlçesi Ardıçlı Beldesi). 2. Bir yönden diğer yöne su geçirmeye yarayan ağaç oluk (Adana İli Saimbeyli İlçesi Gedikli Köyü [ZTS], Adana İli Saimbeyli İlçesi Çalak Köyü [ZTS], Adana İli Saimbeyli İlçesi Kızılağaç Köyü [ZTS], Adana İli Saimbeyli İlçesi Gökmenler Köyü [ZTS]).

Abaslık: El yüz yıkama yeri (Isparta İli Gelendost İlçesi Akdağ Köyü [ZTS]).

Abdaslağa: El yüz yıkama yeri (Ankara İli Güdül İlçesi Adalıkuzu Köyü [ZTS]).

Abdaslık: El yüz yıkama yeri (Ankara İli Güdül İlçesi Akbaş Köyü [ZTS]).

Abdeshane: Tuvalet (Aksaray İli Güzeyurt İlçesi Uzunkaya Köyü, Bitlis İli Ahlat İlçesi Merkez, Karaman İli Kâzımkarabekir İlçesi Merkez, Sakarya İli Hendek İlçesi İkramiye Köyü).

Abdeslağa: El yüz yıkama yeri (Ankara İli Güdül İlçesi Kadiobası Köyü [ZTS]).

Abdesleğe: El yüz yıkama yeri (Ankara İli Güdül İlçesi Akbaş Köyü [ZTS], Ankara İli Güdül İlçesi Afşar Köyü [ZTS]).

Abdestlik: Evde el yüz temizliğinin yapıldığı ve bulaşığın yıkandığı ahşap tezgâh (Antalya İli İbradı İlçesi

Ormana Beldesi, Bartın İli Merkez, Bartın İli Ulus İlçesi Kumluca Beldesi Zafer Köyü, Burdur İli Bucak İlçesi Kocaaliler Beldesi Kavacık Köyü, Isparta İli Şarkikarahisar İlçesi Arok Köyü [ZTS], Isparta İli Gelendost İlçesi Akdağ Köyü [ZTS], Isparta İli Gelendost İlçesi Afşar Köyü [ZTS]).

Abdil: Evlerin önündeki toprak örtülü dam (Kayapınar “Konya” [YİS]).

Ablağı: Toprak damlarda çamur harçla direk arasına konan kalın mercek (Kilis “Gaziantep” [YİS]).

Acem ocağı: Taşınabilir boyutlarda küçük ocak; maltız (Kütahya İli Merkez).

Acı kireç: 1. Sıva amacıyla kullanılan yapı gereci (Çorum İli Osmançık İlçesi Merkez). 2. Alçı (Çorum [YİS]). 3. Kireçkaymağı (Kayseri [YİS]). 4. Kireç ([YİS]).

Açacak: Anahtar (Ordu İli Gürgen-tepe İlçesi Akören Köyü, Emre “Kula-Manisa” [YİS], Şavşat “Artvin-Çoruh” [YİS], Sadıklar “Afyon” [YİS], Çıplak “Avanos” Kırşehir [YİS], Çömelek “Mut-İçel” [YİS], Ilıcaksu “Domaniç-Kütahya” [YİS], Dayakadın köyü “Çatalca-İstanbul” [YİS], Bala, Keskin ve köyleri “Ankara” [YİS], Bayramiç “Çanakkale” [YİS], Kolumkısı “Saiteli-Konya” [YİS], Fındıklı, Halıköy “İzmir” [YİS], Ünye “Ordu” [YİS], Toyhana köyü “İskilip-Çorum” [YİS], Balıkesir [YİS], Bursa [YİS], Alaettin “Acıpayam-Denizli” [YİS]).